

David Sales o Joan Rosenthal

D. Sam Abrams

Crític literari i traductor

Universitat Oberta de Catalunya

dsamabrams@telefonica.net

Resum

Incerta glòria de Joan Sales és una reconeguda obra mestra de la literatura del segle xx. El 1991 fou traduïda a l'anglès per David Rosenthal, un notable traductor del català. Aquest article aprofundeix en les raons per les quals la traducció de Rosenthal mai no trobà un editor important.

Paraules clau: traducció literatura catalana; Joan Sales; David Rosenthal; traducció d'*Incerta glòria* a l'anglès.

Abstract

Joan Sales's novel *Incerta glòria* [*Uncertain Glory*] is an acknowledged masterpiece of xxth century literature. In 1991 it was translated into English by David Rosenthal, a well-known translator of Catalan fiction. This paper delves into the reasons why the Rosenthal translation never found its way into the hands of a major publisher.

Keywords: translation; Joan Sales; David Rosenthal; anglo-exotics; English translation of *Uncertain Glory*.

La darrera vegada que vaig veure David Rosenthal va ser una tarda, cap a dos quarts de cinc, l'any 1989-1990, a dalt d'un autobús de la línia 64, que partia de la Plaça de Pedralbes per resseguir el seu trajecte. Jo venia de donar classes de Literatura Universal i Filosofia a la Benjamin Franklin International School com cada dia i, en pujar al 64 per anar-me'n cap a casa em vaig trobar en David assegut, completament sol, cap al final de l'autobús, en una filera d'aquelles situades just a sobre de la roda del darrere que quedaven una mica més altes que les altres. Francament, em vaig quedar molt sorprès en ensopegar amb David Rosenthal, com qui res, en el moment d'acabar l'àrdua jornada laboral i encetar la retirada cap a casa.

Feia força anys que no havia vist en David. El vaig trobar una mica canviat. El vaig trobar fatigat. Sí, fatigat seria la paraula millor. Després, anys més tard vaig entendre que ja estava malalt i l'expressió que vaig apreciar a la seva cara era la malaltia fent el seu camí a través del seu organisme. La darrera vegada que havíem

parlat, en David m'havia explicat que tenia la intenció de traduir una tria de poemes de Joan Maragall. Estava ben engrescat amb la idea d'assolir el repte de fer una traducció en vers amb tots els ets i uts. Una senyora traducció. Em va quedar gravada a la memòria la notícia insòlita que David, sempre tan modern i contemporani, tan original i trencador, tenia la intenció de versionar el gran Maragall. Si he de ser sincer, tenia els meus dubtes sobre la seva capacitat per traduir Maragall. Tenia els meus dubtes sobre la seva comprensió de l'obra lírica de Maragall. Tenia les meves reserves sobre les seves possibilitats de sotmetre's a la disciplina que significava traduir Maragall.

Naturalment, en trobar-me davant d'en David novament, tenia unes ganes irrimables de preguntar sobre el famós projecte de traslladar Maragall a l'anglès. La seva resposta va ser ràpida i inequívoca: «Ho vaig deixar córrer. No aconseguia trobar el to formal. No em sortia. M'hauria costat massa.» I, just a continuació, entrellaçant un tema amb un altre, em va dir: «Ara estic traduint una novel·la fantàstica! *Incerta glòria* de Joan Sales. És una novel·la extraordinària. És una obra llarguíssima però vaig molt ràpid perquè és força fàcil de traduir. És la gran novel·la sobre la Guerra Civil.» Sempre em feia gràcia que David em parlava com si jo no tingués ni la més remota idea de literatura catalana i ell m'estava seduint i convertint a la causa de la catalanística. Estava molt avesat a expressar el seu entusiasme per la literatura catalana davant desinformatos o incrèduls.

Efectivament, ho he sabut després, gràcies a les dades aportades per David Cardús, entre 1989 i 1991 David Rosenthal es va dedicar a la tasca gegantina de traduir *Incerta glòria* de Joan Sales a l'anglès. Va gaudir d'una sèrie d'ajuts i beques d'institucions de prestigi com ara The National Endowment for the Humanities, The New York State Council on the Arts i The National Endowment for the Arts, que van permetre que la seva dedicació fos continuada i plena. David va poder enllestir la traducció abans de morir el 30 d'octubre del 1992. El fet que David no abandonés la traducció durant la seva malaltia terminal és un autèntic tribut a la força captivadora de la novel·la de Sales i a l'entusiasme i la professionalitat del traductor. Si filem més prim encara, seguint les indicacions de la seva vídua, la professora María Luisa García Bermejo, Rosenthal va acabar *Incerta glòria* i després va posar punt final a una creació original: l'assaig *Banderes al vent! La Barcelona de les utopies, 1914-1936*, que es va publicar pòstumament a Editorial Meteora de Barcelona l'any 2008. Aquesta dada és ben significativa perquè vol dir que David va posar la seva versió de Sales per davant de la seva pròpia obra de creació personal. Un gest ben meritori que diu molt de la devoció que David sentia per l'obra mestra de Joan Sales.

La versió anglesa d'*Incerta glòria*, va restar inèdita durant onze anys i finalment es va publicar íntegra en una edició de l'American Institute for Catalan Studies, una edició que era i és absolutament indigna del traductor, de la seva tasca i, no cal dir-ho, de l'autor i de l'obra original. L'edició, que es va publicar coincidint amb el desè aniversari del traspàs de David, és poc més que una autoedició de baixa categoria. I per acabar-ho d'adobar, la coberta ostenta una creació artística d'Evan Groutage on es veu, tot junt, si s'ho poden imaginar, els següents elements dibuixats a ploma i després impresos a tres colors, negre, groc i vermell, sobre un fons

blanc: Sant Jordi matant el drac; la façana del Naixement de la Sagrada Família de Gaudí; els dits ensangonats de Guifré el Pilós; i un mapa dels Països Catalans. Vaig rebre un exemplar de l'edició a casa i vaig posar el crit al cel al diari *Avui* en forma d'un article d'opinió a les pàgines de la secció «Diàleg».

Al cap d'uns dies, vaig rebre una resposta personal i privada al meu article per part d'uns dels responsables de l'edició en qüestió. El meu interlocutor admetia obertament que el llibre era indigne de l'obra de Sales i la tasca traductora de Rosenthal, però es disculpava al·legant que es tractava, al capdavant, d'una mena de «preedició» que serviria d'esquer per atreure l'interès d'una editorial de veritat perquè fes els honors a *Incerta glòria*. David Cardús i Pascual, president de l'American Institute for Catalan Studies i màxim impulsor de l'edició d'*Uncertain glory*, va morir a Houston, Texas, el 2003, un any després de l'aparició del llibre, de manera que el projecte de buscar una bona editorial perquè es fes una edició amb cara i ulls d'aquest llibre va quedar totalment aturat.

Ara bé, jo em pregunto per què ha estat i és tan difícil de col·locar *Incerta glòria* en el sistema literari anglonord-americà, sobretot si tenim en compte que David H. Rosenthal, per usar el seu nom professional, tenia un nas infal·lible per saber quines obres tindrien una bona acollida per part dels lectors i una bona recepció per part dels crítics i l'establiment acadèmic. Ho he dit moltes vegades i ara em tornaré a repetir: David tenia un bon olfacte per ensumar aquelles obres literàries catalanes que combinaven l'excel·lència artística amb la rendibilitat comercial. D'aquesta manera, David va anar introduint una sèrie d'autors catalans en el mercat del llibre dels Estats Units i la Gran Bretanya. Penso en *Time of the Doves* [*La plaça del Diamant*] (1980) de Mercè Rodoreda; *Tirant lo Blanc* (1984), un autèntic best-seller a nivell mundial; o *Natural history* (1988) de Joan Perucho. I el següent autor o la següent «operació», per dir cada cosa pel seu nom, havia de ser Joan Sales i *Incerta glòria*.

Si mirem les coses sense un toc de sentimentalisme, podem veure que David era un professional de la literatura i havia de guanyar-se la vida. Com a traductor de dues literatures poc conegudes com la catalana i la brasilenya, no es podia permetre el luxe d'errar el tret en cap de les seves «operacions». David no era pas un traductor altruista que traduís per pena o per militància. David respectava la literatura catalana i, al mateix temps, no s'enganyava gens sobre el seu valor comercial i de canvi en el mercat del llibre. David es va fer el valedor imprescindible de la literatura catalana en el món anglosaxó, que significava, en definitiva, que tenia una petita parcel·la del mercat en exclusiva. David era molt idealista i paral·lelament molt materialista i pragmàtic.

Aleshores ens podem preguntar què és el que va fallar en l'operació Joan Sales. I la resposta és múltiple. La primera resposta i la més òbvia és la desaparició prematura i tràgica de David. Fos com fos, David hauria buscat la manera de publicar amb èxit la novel·la de Sales. No s'hauria quedat pas al fons del calaix on dorm ara mateix.

La segona resposta és menys òbvia però igualment decisiva. El pare de David, el respectadíssim i influent professor, crític i poeta M. L. Rosenthal, sobreviuria el seu fill només quatre anys. Macha Louis Rosenthal, «Mack» pels amics, va néi-

xer a Washington el 1917 i va morir a Nova York el 1996. Perquè puguin apreciar fàcilment la dimensió de la tasca de Rosenthal sènior com a crític i assagista només cal tenir present que va acunyar o crear el terme «poesia confessional» per parlar del denominador comú que vinculava les obres de poetes com John Berryman, Robert Lowell, Sylvia Plath o Anne Sexton. Encara avui aquest terme de «poesia confessional» es fa servir arreu del món per parlar amb propietat dels poetes que acabo d'esmentar.

Una breu repassada a la bibliografia de pare i fill ens revelarà que «Mack» va ajudar el seu fill a l'hora de trobar editorials receptives a les seves traduccions. Si David va publicar *Tirant lo Blanc* a Schocken Books de Nova York l'any 1984, «Mack» hi havia publicat el seu famós llibre *Poetry and the Common Life* l'any anterior. Si David va publicar *When I sleep I see clearly*, una tria de poemes de J.V. Foix a Persea Books de Nova York el 1988, «Mack» hi va publicar la versió «paperback» de *Poetry and the Common Life* l'any 1987, just un any abans. Si David va publicar *Hard Bop: Jazz and Black Music, 1955-1965* a Oxford University Press de Nova York el 1992, «Mack» hi havia publicat abans perquè Oxford Nova York era el «seu» editor de gairebé tota la vida. Es veu clarament que el pare Rosenthal feia de pont entre els «seus» editors i el seu fill David. D'altra banda, si repasséssim les crítiques de les traduccions, els assaigs i els poemaris de David a la premsa nord-americana de l'època veuríem que el seu pare també li donava un cop de mà en aquest terreny. No costa gens d'entendre que després de la devastadora mort del seu fill, M. L. Rosenthal, als 75 anys, no estava en condicions de tirar endavant els projectes literaris del seu fill. A més, aquesta tasca més aviat corresponia a la seva vídua.

La tercera resposta a la nostra pregunta té a veure amb els canvis pronunciats que es van produir en els gustos del mercat literari als Estats Units i la Gran Bretanya a partir de finals de la dècada dels 90 del segle passat. Al món de parla anglesa, la dècada dels 80 del segle passat sempre serà recordada com l'època de l'eclosió dels autors anomenats «anglo-exotics», autors com ara Salman Rushdie i Kazuo Ishiguro, per citar dos exemples preclars. Refresquem la nostra memòria: el primer gran èxit de Rushdie és *Midnight's Children* de 1980 i el primer gran èxit d'Ishiguro és la seva primera novel·la, *A Pale View of the Hills* de 1982. Evidentment, David va aprofitar aquesta moda de gust per l'exotisme per mirar de vendre la literatura catalana. El mercat del llibre, però, és molt capriciós i en aquell moment, a la dècada dels 90 del segle passat, es va cansar aviat de la moda de l'angloexotisme i va voler una novetat diferent i més impactant. El canvi de gustos va coincidir justament amb l'intent de trobar un editor per la versió anglesa de la novel·la del gran Joan Sales.

La quarta resposta, evidentment, és l'extensió totalment intimidatòria i dissuasiva de la novel·la. En l'edició definitiva de la novel·la, publicada per Club Editor el 1999, el text arribava exactament a les 764 pàgines. No costa gaire imaginar-se el risc de picar-se els dits econòmicament publicant una obra d'aquesta envergadura material. Dos exemples ens ajudaran per comparar i veure fins a quin punt un editor dels Estats Units o d'Anglaterra s'arronsaria davant de la dimensió de la novel·la de Joan Sales. La novel·la mítica de John Cowper Powys, *Wolf Solent*

(1929), considerada una obra extensa i densa, en la seva edició comercial actual de Vintage International té 614 pàgines. La gran novel·la de Katherine Anne Porter, *Ship of fools* (1962), l'obra que la narradora va escriure al llarg de tota la vida, també considerada una producció a gran escala, en la seva primera edició d'Atlantic-Little, Brown, de Boston, constava de 497 pàgines ben atapeïdes.

Amb la cinquena i darrera resposta a la nostra pregunta entrem en un terreny més delicat. Crec, sincerament, que la qualitat de la traducció ha tingut alguna cosa a veure amb la impossibilitat, de moment, de col·locar aquesta genial obra dins el sistema literari del món de parla anglesa. Una nota anònima a la pàgina de crèdits de l'edició d'*Uncertain Glory* de l'American Institute for Catalan Studies ens adverteix que «This is an unedited version of the manuscript of the translation as produced by David Rosenthal». Aquest aclariment significa que l'edició de la versió anglesa es correspon literalment amb l'original definitiu preparat per David Rosenthal, sense intervencions textuais de cap tipus. Ja es nota que David va deixar l'original ben a punt perquè està encapçalat per un pròleg didàctic de 13 pàgines, signat pel mateix traductor i datat «Barcelona, 1991».

Abans de continuar, hem d'entendre dues qüestions molt importants, una relacionada amb la manera de traduir de David i una lligada directament amb el procediment a l'hora d'editar llibres al món anglosaxó. Com a traductor, David tenia la tendència molt pronunciada, molt marcada de simplificar i adaptar els textos a mesura que els versionava. Això vol dir, per exemple, que la seva versió de *Tirant lo Blanc* té el text intervingut. David es va atrevir a reescriure el text en molts passatges i el va escurçar en molts altres. En el cas de *Solitude* de Caterina Albert/«Víctor Català» va prescindir voluntàriament de molts dels matisos expressius del lèxic de l'autora a l'obra original. Per David les versions havien de ser les més directes i llegidores possibles.

I respecte a les pràctiques habituals de les editorials del món anglosaxó cal insistir que els redactors de cada casa intervenen moltíssim a l'hora de corregir el text. Amb aquest afirmació vull dir que segurament trobaríem grans divergències entre els originals de les traduccions de Rodoreda o Peruchó i les versions publicades per Taplinger i Knopf, respectivament. Als ulls d'un editor prototípic dels Estats Units o Anglaterra, la versió d'*Uncertain Glory* publicada per l'American Institute for Catalan Studies seria poc més que un esborrany per començar a treballar de cara a una edició definitiva del text.

A l'hora d'emprendre la seva traducció de l'obra mestra de Joan Sales, crec que van pesar diversos factors en la manera de treballar de David Rosenthal. En primer lloc, va pesar el fet de la seva malaltia, que l'obligava a treballar d'una forma que no havia treballat mai abans. En segon lloc, David va aplicar el seu mètode de sempre de simplificar i adaptar el text que traduïa. I, en tercer lloc, crec que David no va entendre bé del tot les singularitats i particularitats de l'estil literari de Joan Sales. Crec que David estava massa convençut que l'estil de Sales coincidia plenament amb els seus propis ideals de simplificació i llegibilitat. Estic plenament convençut que quan m'explicava a dalt de l'autobús de la línia 64 que treballava molt a gust i molt ràpid amb el text de Joan Sales, crec que m'estava dient que sentia una sintonia profunda entre *Incerta glòria* i la seva pròpia manera de

veure, de viure i d'escriure la literatura. També penso que aquesta suposada sintonia estilística entre Rosenthal i Sales, una sintonia més imaginada que real, va portar el traductor a exercir una gran llibertat artística amb el text que traduïa. Una llibertat potser excessiva. I, d'altra banda, aquesta llibertat va ser la font de la pressa excessiva amb la qual va treballar David. Diuen que la pressa és una mala consellera. En el cas concret de la versió d'*Incerta glòria* a l'anglès, cal dir que la pressa va portar David a cometre molts errors de lectura del text original de la novel·la i de comprensió de l'estil singular i matisat de Sales.

Bé, baixem al detall i anem a veure alguns exemples textuais d'aquesta llibertat indeguda. Comencem pel començament: la primera frase de la novel·la. L'original diu «La meva salut és excel·lent, però estic carregat de romanços com una criatura malaltissa.» I la versió de David diu «My health is excellent, but I'm feeling as cranky as a sickly child.» Evidentment, l'expressió «carregat de romanços» no és pas l'equivalent de «cranky». Amb la tria de «cranky» s'ha perdut el matís auto-irònic i juganer de «carregat de romanços» i s'ha afegit un matís d'irascibilitat que no existia en l'original.

A la segona frase, l'original de Sales diu «No et vull pas explicar el que he sofert servint en una divisió que no m'agradava.» I David tradueix: «I can't tell you how much I suffered in a division I couldn't stand.» David s'ha menjat el gerundi «servint» i ha prescindit del matís de sotmetiment a l'estament militar que afegia al text. També ha carregat les tints a l'hora de convertir l'expressió senzilla de «no m'agradava» en l'expressió contundent de «I couldn't stand».

A la tercera frase, l'original diu «Aconsegueixo el canvi de destí, arribo ple d'il·lusions... i tot em cau a sobre una altra vegada.» I David tradueix: «I managed to get myself transferred, arrived here full of hope... and everything seemed to go wrong all over again.» Aquí passen dues coses. Per una banda, hi ha una falsa equivalència entre «il·lusions» i «hope». «Hope» és massa genèric des d'un punt de vista semàntic. El substantiu «expectations» hauria estat una tria força més concreta i apta. I, després, la vividesa de l'expressió metafòrica «tot em cau a sobre» es perd totalment amb l'ús completament opac de l'expressió «go wrong all over».

Podríem continuar aquest catàleg d'errors constants de matís, però em sembla que no cal insistir més. La versió d'*Uncertain Glory* és una versió poc exacta de l'original, poc ajustada a l'original, fruit de les pressions de la malaltia i fruit de la noció falsa de correspondència entre l'estil de Joan Sales i David Rosenthal. David Rosenthal no va guardar les distàncies que tot bon traductor ha de guardar i es va voler convertir en David Sales o Joan Rosenthal.